

LUXE GOEDEREN, SLAVEN EN SOLDATEN

Zijderoutes spelen belangrijke rol in de geschiedenis

Peter Frankopan schreef met *De Zijderoutes* een boek over de belangrijkste handelsroutes door Azië. De routes hebben een grote rol gespeeld in de wereldgeschiedenis. Frankopan is een geweldige verteller, wiens boek geen moment verveelt.

Gert Moleman is oud-docent Nederlands en amateur-historicus

Door de geschiedenislessen in mijn jonge jaren heb ik de term 'zijderoute' altijd nadrukkelijk met Marco Polo geassocieerd. Dit lijkt Peter Frankopan, auteur van *De Zijderoutes, een nieuwe wereldgeschiedenis*, niet te doen. Pas op pagina 214 noemt hij voor het eerst de vermaarde Venetiaanse koopman en ontdekkingsreiziger. Polo is op dat moment in Pisa krijgsgevangene samen met ene Rustichello, met wie hij vriendschap sluit en wie hij over zijn avontuurlijke reizen vertelt. Die besluit de herinneringen op schrift te stellen, waarna Marco

Polo tot een begrip wordt. Ook verderop valt de naam hooguit mondjesmaat. 'Zijderoutes' moet dan ook veel ruimer worden opgevat dan de karavaanwegen door Azië alleen. De routes waren vanaf het begin van de beschaving de belangrijkste handelsroutes en zij hebben mede en misschien wel grotendeels de wereldgeschiedenis bepaald. En het aantal was niet gering, gezien de vijftientig hoofdstukken, waarin Frankopan er telkens één onder de loep neemt. De eerste routes ontstonden in het gebied 'tussen de oostkust van de Middellandse Zee

tot aan de Himalaya', waar nu 'exotisch aandoende randstaten' als Kazachstan, Oezbekistan en Kirgizië liggen. Ook de Perzen, die in 550 voor Christus onder Cyrus de Grote een rijk hadden gesticht dat zijn weerga niet kende (van Griekenland, het Midden-Oosten, Centraal Azië, Zuid-Egypte tot India) legden een uitgebreid weggennet aan. Daardoor floreerde de handel, kwam er welvaart, 'konden de heersers zich uitleven in buitensigehobby's' en indrukwekkende gebouwen betrekken. Zo gaf koning Darius opdracht tot de bouw van een paleis 'met de fijnste kwaliteit ebbenhout en zilver uit Egypte, ceder uit Libanon, fijn goud uit Bactrië, lapis lazuli en cinnaber uit Sogdië, turkoois uit Chorasmië en ivoor uit India'. De Grieken lieten zich ongeveer twee eeuwen later eveneens niet onbetuigd. Tot ver in Azië breidden zij hun imperium uit. Tot zijn vroege dood in 323 v.Chr. voerde Alexander van Macedonië, beter bekend als Alexander de Grote, het leger aan. Evenals de Perzen dreven de Grieken handel tot in de verste uithoeken. Bekend is dat in de steden op de handelswegen gestandaardiseerde munten werden geslagen met als kop het hoofd van de koning 'wiens lokken bijeen worden

Romeins of Byzantijns mozaïek van een pauw, 3e-4e eeuw. Waarschijnlijk uit Noord-Afrika. De pauw was een populair onderwerp voor Romeinse en Byzantijnse kunstenaars. De vogel stond symbool voor het paradijs, vernieuwing en de lente. Veel rijke burgers hadden pauwen in hun tuin. The Met, New York.

gehouden door een diadeem; de heerser kijkt onveranderlijk naar rechts'. Eveneens waren er in het Oosten 'onmiskienbaar tekenen van een toenemende hellenisering – het maakt kennis met ideeën, thema's en symbolen van het oude Griekenland'. Ook liet het Grieks zijn sporen in verscheidene Aziatische talen na.

PARELHOEN UIT AFRIKA

Vanaf de vijfde eeuw voor Christus veroverden de Romeinen zo ongeveer alles wat er te veroveren viel. Op het hoogtepunt – zo'n vijfhonderd jaar later – hadden ze grote delen van Europa, Afrika en Azië, inclusief alle landen om de Middellandse Zee, aan zich onderworpen. De handel bloeide als nooit tevoren. Daarvan profiteerden vooral de burgers in Rome. De welgestelde burgerij kon zich 'de meest exotische' producten veroorloven. Overal kwamen die vandaan, zoals een satire vermeldt: 'Fazant speciaal van de oostkust van de Zwarte Zee, parelhoen uit Afrika, zeldzame dure vissoorten, blauwe pauw en nog veel meer.'

Ook slaven voor de galeien en het privégebruik en zijde uit China vormden gewilde artikelen. Het laatste was echter schaars en voor de meeste nouveaux riches onbetaalbaar.

Vele heerschappijen kwamen vervolgens op om na verloop van tijd weer onder te gaan. Frankopan beschrijft ze met verve en laat ze allen de revue passeren. Zo waren er de Goten, Alanen, Vandalen en Hunnen die Europa bedreigden. De laatsten met aan het hoofd Atilla brachten de Romeinen in het zuidoosten van Europa een zware nederlaag toe, waarna ze voor 'pure paniek' zorgden. Het schijnt dat ze er 'door het opzettelijk deformeren van de schedels van jonge kinderen' afschuwwekkend uitzagen. De opmars van de islam via Afrika en Spanje werd pas bij Poitiers in 732 gestopt, wat als het begin van de reconquista wordt gezien. Vervolgens kwamen de Mongoolse troepen onder leiding van Dsjengis Khan: 'Ze ondermijnden muren, ze stichtten brand, ze slachtten af, ze plunderden en ze vertrokken weer.' Daarna ook

nog de Vikingen, die ook ver Europa binnendrongen en dood en verderf zaaiden. Net als de Romeinen (maar welke macht-hebbers eigenlijk niet!) maakten zij van de mensenhandel een lucratieve zaak.

De stadstaten Venetië, Parma en Genua, die elkaar het licht niet in de ogen gunden, openden nadat de orde enigszins was hersteld

'DE NAAM VAN ONTDEKKINGSREIZIGER MARCO POLO VALT MAAR MONDJESMAAT'

onbekende 'zijderoutes' naar India en China. Aan het eind van de middeleeuwen nam Spanje de leidende rol over. Door oorlogen, erfenissen en huwelijken was het Spaanse grondgebied flink gegroeid. Een veelvoud kwam erbij nadat Columbus Amerika had ontdekt en de Spanjaarden de inlandse bevolking met wapens en ziektes hadden gedecimeerd. Over Spanje werd gezegd: 'De zon ging er nooit onder.' Vervolgens maakten de routes naar het westen en het

Paus Leo I, begeleid door Petrus en Paulus, ontmoet Attila de Hun buiten de stadsmuren van Rome. Leo I kon Attila ervan overtuigen dat een aanval op Rome hem te weinig op zou leveren, waarna Attila een andere route nam. Fresco door Rafaël, 1514. Vaticaanse musea.

zuiden het land ongelooflijk rijk. Er werd zelfs zo veel uitgegeven aan oorlogvoering en megalomane projecten als de bouw van het Escorial, dat het land failliet dreigde te gaan. Ook Portugal beleefde een florissant tijdperk, vooral toen Vasco da Gama een nieuwe weg naar Azië via Kaap de Goede Hoop had ontdekt. In het julinumnummer van *Kleio* (*Kleio* 4, 2016) stond een prachtig artikel over de ontdekkingsreiziger die nog altijd een heldenstatus in zijn geboorteland geniet. Een gebeurtenis die op pagina 272 in *De Zijderoutes* wordt beschreven wil ik u niet onthouden. Het laat zien dat empathie bij Vasco da Gama volledig ontbrak, of nog erger, hij was 'wreed en zonder enig mededogen'. Eens enterde hij een schip met honderden moslims aan boord, die terugkeerden van een bedevaart naar Mekka. Vervolgens gaf hij opdracht het schip in brand te steken. Volgens een waarnemer ('Ik zal me het gebeurde elke dag van mijn leven blijven herinneren.') smeekten de vrouwen om genade en boden zij nog hun juwelen aan om geen prooi van de vlammen of de zee te worden, terwijl anderen hun kleine kinderen omhooghielden in een poging hen te beschermen. Naar zeggen van de getuige keek Da Gama onbewogen toe toen alle passagiers en bemanningsleden voor zijn ogen verdronken.

DE REPUBLIEK

Eind zestiende eeuw en gedurende vele decennia daarna werd de Republiek der Nederlanden de belangrijkste handelsnatie in de wereld. Bevrijd van de Spaanse overheersing vestigden de Nederlanders eigen vaarroutes, waarna ze voortaan zelf de revenuen konden opstrijken

in plaats van deze af te moeten staan aan Spanje. De opbrengsten gebruikten zij weer voor nieuwe en slimme investeringen, wat nog meer kapitaal genereerde. Ook stichtte de nieuwe republiek de VOC en de WIC, die het vizier hadden gericht op respectievelijk Azië en Amerika. De compagnieën bleken beide 'verbazingwekkend succesvol' te zijn. De eerste slaagde erin de specerijenhandel met Azië te monopoliseren; de tweede legde de hand op de goudhandel op Amerika. Ook de slavenhandel – een activiteit waaraan we als volk niet graag worden herinnerd – legde de staat geen windeieren.

MARITIEME REVOLUTIE

Na de Gouden Eeuw in Nederland domineerden de Engelsen de wereld en de handel. Met een afgunstige blik hadden zij naar de overkant van de Noordzee gekeken en hervormingen ingevoerd. De meeste daarvan waren

op Hollandse leest geschoeid. Er had bijvoorbeeld een 'maritieme revolutie' plaatsgevonden met grotere en snellere schepen, een slimmere zeeslagtactiek en een efficiëntere organisatie. Ook de oprichting van de East India Company had letterlijk een duit in de zak gedaan. Met geweld had de EIC de Portugezen uit de Indiase havenstad Surat verdreven en er ter bevordering van de

Portret van William Fullerton of Ro-semount, chirurg en burgemeester van Calcutta in 1757 en in dienst van de East Indian Company. Fullerton ontvangt een gast. Achter hem staan bedienden met chauri (vliegenmepers). De Engelsman zit op een prachtig tapijt en rookt een waterpijp. Er staan twee flesjes met rozenwater, een doosje met betelnoten en er ligt een zwaard. Deze attributen horen bij Indiase adel. Waterverfschilderij door Dip Chand, 1760-1764, Victoria and Albert Museum, Londen.

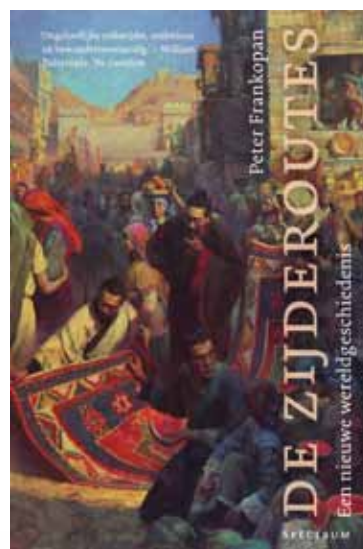
handel 'steunpunten gecreëerd met toekomstmogelijkheden'. Het ging de maatschappij nog meer voor de wind, nadat zij haar handelspositie in India had versterkt en ook van Madras aan de zuidoostkust een belangrijk centrum had gemaakt. *Britannia, rule the waves*. Tot in de vorige eeuw konden de Britten aan deze regel uit het patriottische lied van James Thomson voldoen. De laatste zijderoutes leiden naar onze tijd. In de negentiende eeuw was er natuurlijk de expansiedrift van Frankrijk onder Napoleon Bonaparte. Die maakte zelfs plannen, zoals hij in een brief aan de sultan van Mysore schreef, om 'India te verlossen van de ijzeren kluisters van Engeland'. Niet moeilijk te raden waarom hij zeggenschap wilde hebben over het land met zijn rijkdom. In twintigste eeuw waren er de wereldoorlogen, waardoor onze aardbol twee keer in brand stond. Ook toen werd er naarstig naar nieuwe 'zijderoutes' gezocht. Hitler bijvoorbeeld vond in 1941 dat er in zijn 'duizendjarig rijk' te weinig tarwe groeide om zijn 'Herrenvolk' te voeden. En ook olie en gas, die op zijn grondgebied ontbraken, had hij nodig voor de verwezenlijking van zijn utopia. Hij viel dan ook

Rusland binnen 'om Duitsland toegang te verschaffen tot alle grondstoffen die het nodig had'.

LOSSE POLS

Peter Frankopan (werkzaam in Oxford) heeft een historisch werk geschreven dat geen moment verveelt. Met vaart en in heldere taal poneert hij feiten, voorvallen, verwickelingen, oorzaken, gevolgen en veronderstellingen, alsof hij ze met de losse pols uit zijn mouw schudt. Bovendien ontpopt hij zich als rasverteller. Soms lijkt het alsof je midden in een aflevering van *Homeland* zit, bijvoorbeeld als hij de bevrijding beschrijft van de Amerikaanse gijzelaars in Teheran tijdens het presidentschap van Jimmy Carter. Ook waan je je met alle intriges en manipulaties af en toe in *House of Cards*. Het zal niet verbazen dat na *nine eleven* oud-president George Bush een keer de hoofdrol vervult. Ook schotelt Peter Frankopan de lezer talloze weetjes, of beter gezegd 'niet-weetjes', met smaak en hapklaar voor. Wist u dat de Italiaanse groet 'ciao' een verbastering is van 'schiaivo', dat 'ik ben je slaaf' betekent? Of dat de 'vaders van Rusland' de Vikingen waren? De 'dappersten en taaisten' onder hen waren naar het zuiden en

oosten van Europa getrokken en werden 'Roes' of 'Rhos' genoemd. Dat vanwege wellicht hun rode haar of waarschijnlijker: hun roeicapaciteiten. *De zijderoutes*, een wereldgeschiedenis is met precies 750 bladzijden, inclusief noten en register, een schitterend naslagwerk geworden, dat, vind ik, in geen enkele middelbare schoolmediatheek mag ontbreken. Maar u kunt als docent geschiedenis het gebonden boek met zijn prachtige omslag natuurlijk ook zelf aanschaffen. Beslist een aanrader. ■

Napoleon probeerde zich aan te sluiten bij Tipu, de sultan van Mysore in India, om de Britten te verdrijven. Daarvoor veroverde hij Egypte. De Fransen versloegen het leger van de Mammelukken in de Slag bij de Piramiden in 1798. Schilderij door Louis-François, Baron Lejeune, 1808. Musée National des Châteaux de Versailles.

DE ZIJDEROUTES. EEN NIEUWE WERELDGESCHIEDENIS. Peter Frankopan (Spectrum, Houten 2016), 750 blz., € 49,99

